

Вогненныя вёскі.

Памяці спаленых фашыстамі

АДНА СА 106

У Любель-Полі Пінскага раёна адкрылі абноўлены помнік 22 сакавіка, у дзень памяці спаленых вёсак. На жалобны мітынг прыйшло шмат людзей, сабраліся прадстаўнікі ўлады, грамадскасці, моладзь. Памяць нявінных ахвяр фашызму ўшанавалі хвілінай маўчання. У кароткіх прамовах нагадалі пра страшную сутнасць вайны і каш-

Івана... Надзея Антонаўна пабегла ў бок цяперашняй бетонкі з малымі дзецьмі. Самы малы, амаль двухгадовы сын, быў у яе за плячыма. Беглі па балоце, рызюкуючы ўскочыць у багну, пад плач дзяцей і галашэнне старых. Яна потым доўга не магла асэнсаваць, як не заўважыла, што дзіця ў яе вывалілася з фартуховага капшукі, проста не адчула. А калі агледела, ёй не далі вярнуцца астат-

жыхароў. І райвыканкам прыняў рашэнне паставіць новы памятны знак на месцы таго, што пачаў разбурацца. З мінулай восені вяліся работы. І вось за кошт раённага бюджэту і спонсараў узведзеная пліта з барэльефам твараў людзей, асуджаных на смерць. З другога боку нанесены імёны.

НАВЕДВАЮЦЬ ШКОЛЬНІКІ І ЭКСКУРСАНТЫ

у Пінскім раёне былі спалены хаты і знішчана насельніцтва каля 60 вёсак. Дзве вёскі — Сёменча і Праходы — не адраділіся. Адною з самых трагічных старонак вайны стала гісторыя Любель-Поля. Вёску цяпер называюць сястрой Хатыні. Як і Хатынь, Любель-Поль знішчаў 118-ы карны батальён шуцманшафта — калабарацыянісцкае падраздзяленне ахоўнай паліцыі. Тады загінулі 105 жыхароў Любель-

які паставілі амаль 60 гадоў таму. Імёны перанеслі на новую куб-аснову, якую абклалі плітамі з чорнага мармуру. На рэканструкцыю мемарыяла былі накіраваныя грошы, заробленыя працаўнікамі раёна на рэспубліканскім суботніку, пайшлі часткова сродкі з бюджэту Аснежыцкага сельвыканкама, а таксама спонсарская дапамога.

— Мітынг, які адбыўся падчас адкрыцця мемарыяла, стаў пачат-

«ЖЫВІ МОЛЯЦЬ

Сённяшні аповед пра вёскі з Палесся, якія былі знішчаны карнікамі ў 1943 годзе. (тін)
Мемарыяльныя знакі ў іх памяць абноўлены сёлета. Землякі не забываюць ахвяр той вайны, знаходзяць сродкі, каб годна падтрымліваць памяць.

І памяць нявінних ахвяр фашызму ўшанавалі хвілінай маўчання. У кароткіх прамовах нагадалі пра страшную сутнасць вайны і каштоўнасць міру. Для таго і ставяцца помнікі, каб не забываць і не дапусціць. Ніколі.

Прайшло ўжо больш за 75 гадоў, як карнікі ў адзін дзень за нішто знішчылі жыхароў вёсак Любель-Поль і суседняй Вулькі Гарадзішчанскай. Памяць пра трагедыю жыве ў ваколіцы. Аўтару гэтых радкоў пра падзеі раскажаў некалькі гадоў таму выхадзец з тутэйшых мясцін Іван Каржаневіч.

Ён ведае страшную гісторыю ад сваіх бацькоў, дзядоў і бабуль. Бацькі таксама ведалі найбольш з раскажаў бацькоў. Адным словам, немцы стаялі ў суседняй Вульцы. Наукола лясы і балоты, партызанскі край. Адзін з вайскоўцаў-акупантаў, які быў у дзоры, заўважыў рух, увязаўся ў перастрэлку з партызанамі. Гэтага хапіла, каб падпісаць смяротны прыгавор абедзвюм вёскам. Людзей вялі ў Любель-Поль і з Вулькі, усіх зганялі ў хлеў на сядзібе Антона Жылевіча, дзеда Івана Каржаневіча. У нейкі момант сяляне зразумелі, што гэта іх апошняя дарога, і вырашылі ўцякаць. Хто пабег у бок цяперашняй шашы, застаўся жыць: акупант, які стаяў там, страляў ўверх, даваў людзям vyrатавацца. Хто выбраў супрацьлеглы напрамак, таго дагнала куля. Астатніх спалілі ў хляве. Калі загарэўся агонь, людзі рынуліся ў дзверы, іх сустрэкалі кулямётным агнём. Толькі адна дзяўчынка Таццяна Пронька, калі яе збілі з ног, упала і пралажала пад цэламі, аж пакуль не сціхла. Яна ў тым пекле засталася жывой. Адна са 106 ахвяр.

ВЫПАДКОВЫЯ МАСКВІЧЫ

Бабулі Івана Каржаневіча ў той страшны дзень таксама пашанцавала выжыць, інакш не было б

як не заўважыла, што дзіця ў яе вывалілася з фартуховага капшукі, проста не адчула. А калі агледзела, ёй не далі вярнуцца астатнія: «Сама загінеш, а ў цябе яшчэ шасцёра дзяцей!» Так і сядзела ў схованцы, пакуль у вёсцы ўсё не заціхла. Потым пайшла назад шукаць сваё дзіцятка і знайшла яго! Па плачы. Дзіва, што не загінула ў балоце, што не з'еў які звер, якога тут заўсёды было процьма. Малога vyrатавала, сямёра дзяцей выгадавала.

Былі і выпадковыя ахвяры, як, напрыклад, дзяўчына масквічка, якая гасціла ў сваякоў. Яна прыехала раней, ды затрымалася ў вёсцы. Яе жаніх прыехаў пазней, думаў, пазнаёміцца са сваякамі ды вяртацца назад. Яны ўжо збіраліся ў дарогу, але наступіла 22 чэрвеня, выехаць у Маскву стала немагчыма, так і прабылі тут да 1943 года і згарэлі ў тым самым хляве...

Чаму іх пахавалі асобна, а не разам з іншымі вясцоўцамі на могілках, цяпер дакладна ніхто не скажа, ды і няма каму сказаць. Але пахавалі тут, недалёка ад месца гібелі, дзе зараз разросся бэз. **Старшыня сельскага Савета Валерыі КІРЫЛКА** раней і сам не ведаў пра гэтае месца, бо сціплы, напauразбураны помнік быў поўнасцю схаваны ад вачэй зараснікам. Старажылы паказалі яго кіраўніку мясцовай улады. Зараз і яго прывялі ў парадак, лішняе кустоўе ды бур'ян прыбралі, сціплы абеліск падправілі ды пафарбавалі.

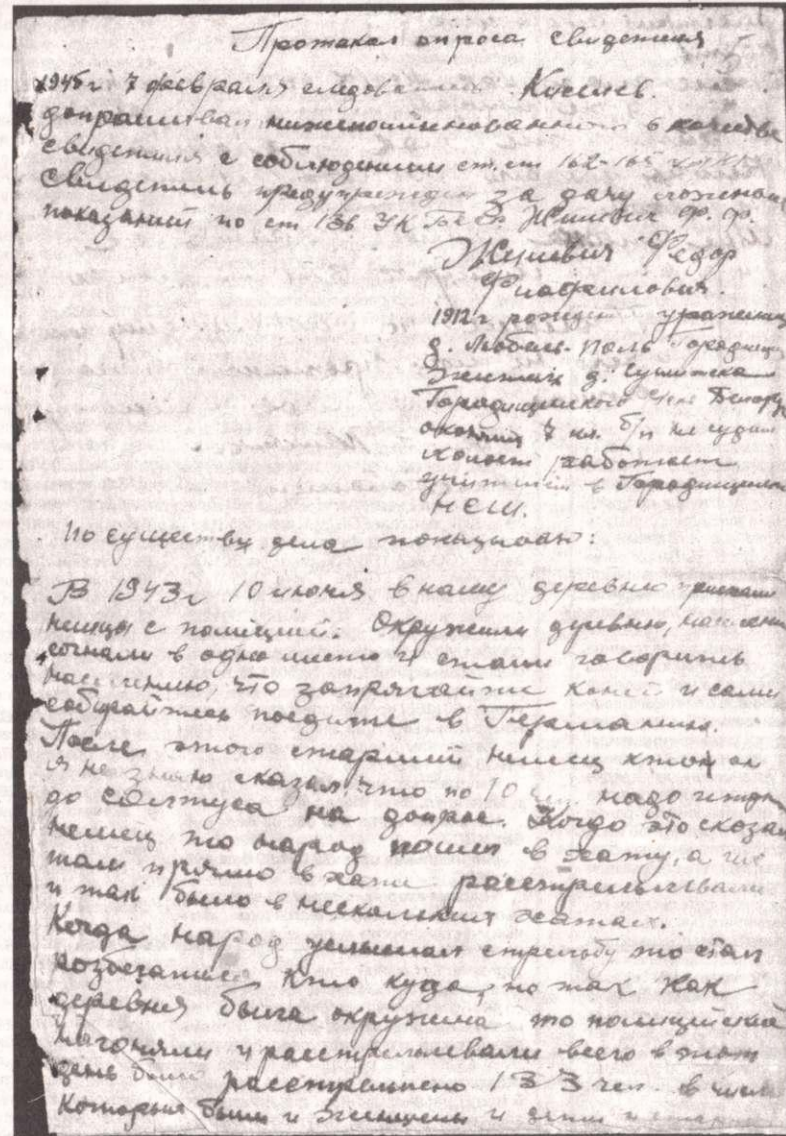
У кожным доме тут была свая страшная гісторыя. Хаты карнікі не спалілі, бо некуды спяшаліся... На месцы трагедыі быў устаноўлены абеліск у 1963 годзе, яго карэнным чынам аднавілі ў 1990-м. Яшчэ людзі самі пабудавалі невялікую капліцу, дзе ўспаміналі ахвяр. Вёска пакрысе адраджалася, памяць падтрымлівалі. Але апошнім часам у Любель-Полі засталася зусім нямнога

ооку нанесены імяны.

НАВЕДВАЮЦЬ ШКОЛЬНІКІ І ЭКСКУРСАНТЫ

Як раскажаў карэспандэнту **начальнік аддзела ідэалагічнай работы і па справах моладзі Пінскага райвыканкама Юрый БУШЫК**,

знішчаў 118-ы карны батальён штурманшафта — калабарацыянісцкае падраздзяленне ахоўнай паліцыі. Тады загінулі 105 жыхароў Любель-Поля і суседняй Вулькі. Іх імяны, а таксама 13 аднавяскоўцаў, якія загінулі на франтах і ў партызанскіх атрадах, пазначаны на помніку,

Праатакол апытання сведак трагедыі Любель-Поля 1944 года.

жыцкага сельвыканкама, а таксама спонсарская дапамога.

— Мітынг, які адбыўся падчас адкрыцця мемарыяла, стаў пачаткам вялікай асветніцкай работы на гэтым месцы, — працягвае Юрый Бушык. — Мы паставілі задачу наведваць Любель-Поль усім школьным раёна, асабліва вучням старэйшых класаў. Яны рэгулярна прыязджаюць сюды на экскурсіі, каб на месцы спрычыніцца да вывучэння гісторыі свайго краю, каб даведацца пра рэальныя факты генацыду і ацаніць такім чынам разбуральныя і нечалавечыя маштабы фашызму. Пасля экскурсій мы заўважаем, як літаральна на вачах сталеюць старшакласнікі, заўважаем па тым, якія пытанні яны задаюць, якія дзспуты, абмеркаванні потым ладзяць на класных гадзінах і ўроках гісторыі. У архівах знайшліся дакументы — пратаколы апытання сведак трагедыі, якія праводзіла камісія па расследаванні злачынстваў фашызму. Гэтыя дакументы таксама выкарыстоўваем у рабоце з моладдзю. Трэба наганяць тое, што ўпущана ў патрыятычным выхаванні, і найлепшы спосаб — выхаванне гістарычнай памяццю, што і назіраем.

Не толькі школьнікі наведваюць памятную мясціну. За гэты час каля мемарыяла спыняліся дзясяткі груп удзельнікаў аўтапрабегаў, іншых мерапрыемстваў, экскурсантаў па месцах баявой славы і наведвальнікаў славуцасцяў раёна. Скажам, энергетыкі ладзілі аўтапрабег і ўключылі Любель-Поль у свой маршрут. З іх узятлі прыклад калегі з іншых арганізацый. А калі прафсаюз медыкаў арганізоўваў спартыўна-турыстычны выезд выхаднага дня, яго ўдзельнікі па дарозе збочылі на тры кіламетры і ўсклалі кветкі да помніка. Вось такія праявы пашаны выглядаюць вельмі важнымі.

Нельга забыць

паселішчаў прысвячаецца

І ПАМЯТАЙ» — ЛЮБЕЛЬ-ПОЛЬ І ЗАДУБ'Е

У ХОДЗЕ
ПРАКУРОРСКАЙ ПРАВЕРКІ
Старшы памочнік Пінскага

у якім пражывалі этнічныя палякі.
У гады вайны сяло Праходы спалілі. Паводле слоў бацькі, заста-
лося талі з вёскі два дамы. Пасля

прыкладна за 5 кіламетраў ад
Чамярына. Яны была хутарскога
тыпу, складалася з асобных дома-
ўладанняў. Зараз да таго месца,
дзе знаходзілася Семенча, нельга
нічым дабрацца. З Чамярына туды
вядзе дарога праз раку Ясельду,
але мост даўно прыйшоў у не-
прыдатнасць, а тэрыторыя даўно
зарасла. У пачатку вайны, у 1941
годзе, нашу тэрыторыю занялі
нямецкія войскі. Адначасова сталі
арганізоўвацца партызанскія
атрады. І мой брат актыўна су-
працоўнічаў з партызанамі. Гэта
стала вядома паліцаям, кантора
якіх знаходзілася ў Парэччы.
І майго бацьку выклікалі туды на
допыт. Але па дарозе яго прыпы-

ЗАДУБ'Е ГАРЭЛА ДВОЙЧЫ

На стыку Пінскага, Лунінецкага
і Ганцавіцкага раёнаў пасярод ля-
соў ёсць Задуб'е. Гэта адна з вёсак
Ганцаўшчыны, якая была спалена
фашыстамі. Як расказала стараста
вёскі, загадчыца **Задубскага
клуба-бібліятэкі Ірына ВАЛА-
СЮК**, перад вайной тут пражывала
амаль паўтысячы чалавек. Задуб'е
палілі двойчы: 29 снежня 1943 года
і 28 красавіка 1944 года.

У пачатку 2000-х вучні мясцо-
вай школы разам з настаўнікамі
правялі карпатлівую работу па
аднаўленні гісторыі сваёй вёскі,
хадзілі па дварах, запісвалі распо-
веды відавочаў (тады яшчэ жылі

не здолела я захаваць і нованаро-
джанае дзіця. Так усю маю сям'ю
адняла праклятая вайна».

Ёсць тут шчымлівыя ўспаміны
Канстанціна Валасюка і іншых вяскоўцаў.
Тыя жыхары Задуб'я, якія
выжылі, капалі ў лесе зямлянкі, ха-
валіся там. Многім гэта дазволіла
выратавацца. Бо праз чатыры меся-
цы карнікі зноў наведліся ў вёску,
папалілі і знішчылі тых, хто застаўся.
Такім чынам, за два разы спалілі
149 дамоў і забілі 48 чалавек.

Гэтая падзея была зафіксаваная ў
данясенні партызанскай брыгады імя
Куйбышава, якая захоўваецца ў
раённым краязнаўчым музеі: «28.04.1944 з гарнізо-
на Малькавічы немцы ў колькасці

ПРАКУРОРСКАЯ ПРАВЕРКА

Старшы памочнік Пінскага міжраённага пракурора Алена ГАРДЗЕЙКА расказала што ў ходзе работы па расследаванні завезенай Генеральным пракурорам Рэспублікі Беларусь крымінальнай справы Пінскай пракуратурай прымеры па захаванні гістарычнай памяці, у тым ліку пра факты знішчэння людзей і дамоў у 60 населеных пунктах Піншчыны.

Так аднаўлялі сумную гісторыю вёсак Праходы і Семенча. «Вывучэннем архіўных дакументаў, у тым ліку геаграфічных карт, якія адносяцца да перыяду сярэдзіны XIX — першай паловы XX стагоддзя, устаноўлена, што вёска Праходы размяшчалася паблізу цяперашняга Парэчча. У выніку супастаўлення архіўных і цяперашніх карт былі атрыманы геаграфічныя каардынаты вёскі. Згодна з паказаннямі сведак, вёска была знішчана нямецка-фашысцкімі захопнікамі і іх венгерскімі памагатымі.

З паказанняў сведкі С. «...У даваенны час паміж вёскамі Рудка і Парэчча была вёска Праходы. Яна стаяла бліжэй да Парэчча. У гады вайны Праходы былі спаленыя акупантамі. Пасля спальвання Праходаў агонь стаў распаўсюджвацца і на жылыя дамы ў Парэччы... У спальванні вёсак удзельнічалі «мадзьяры», г. зн. венгры... Пасля вайны Праходы не аднавіліся. Некаторыя дамы былі адбудаваныя, але іх уключылі ў склад Парэчча».

З паказанняў сведкі М. «...Я нарадзіўся на хутары Праходы, які знаходзіўся паблізу Рудкі. Мой бацька 1909 года нараджэння, быў родам з Парэчча. Бацька — француз, у час Вялікай Айчыннай вайны ваяваў у складзе Чырвонай Арміі, быў сапёрам, дайшоў да Берліна. З яго слоў ведаю, што побач з Парэччам было сяло Праходы,

у гады вайны сяло Праходы спалілі. Паводле слоў бацькі, засталася тады з вёскі два дамы. Пасля вайны тое, што было адноўлена, уключылі ў склад Парэчча...».

А вось месцазнаходжанне вёскі Семенча не было ўстаноўлена ў ходзе вывучэння архіўных карт. Пры

Вёска Задуб'е.

гэтым у ходзе вывучэння архіўных дакументаў, у прыватнасці данясення сакратара Лагішынскага РК КП(б)Б сакратару Пінскага абкама КП(б)Б 6 верасня 1944 года аб здзейсненых зверствах нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў перыяд акупацыі раёна, устаноўлена, што вёска Семенча размяшчалася на тэрыторыі Чамярынскага сельсавета.

У ходзе праведзенай работы былі ўстаноўлены і апытаны сведкі, якія валодаюць значнай інфармацыяй па гэтым пытанні, у тым ліку і жыхарка названай вёскі. Устаноўлена, што Семенча размяшчалася на адлегласці прыкладна пяці кіламетраў на поўнач ад цяперашняга вёскі Чамярын, якая ўваходзіць у склад Парэчкага сельсавета. У гады вайны вёска была поўнасцю знішчана ў ходзе карнай аперацыі.

З паказанняў сведкі 1939 года нараджэння: «...Я нарадзілася ў вёсцы Чамярын, але ў хуткім часе наша сям'я пераехала ў Семенчу. Вёска Семенча стаяла ў лесе,

ра якіх знаходзілася ў Парэччы. І майго бацьку выклікалі туды на допыт. Але па дарозе яго прыпыніў знаёмы паліцай, сказаў варацаца дадому, забіраць сям'ю і ўцякаць. Выходзіць, папярэдзіў бацьку. Бацька вярнуўся, расказаў, што супраць вёскі нешта

рыхтуецца. Усе жыхары пасля гэтага сабраліся і з'ехалі ў лес. А праз некаторы час у вёску прыйшлі салдаты са зброяй і спалілі... Помню, што аднавяскоўцы залазілі на высокія дрэвы і бачылі, як гарыць сяло. Пасля гэтага наша сям'я засталася ў партызанах. Наш дом і ўсю гаспадарку знішчылі, уратаваць удалося толькі адну карову. Вёску пасля гэтага не аднавілі... Магу дадаць, што нам пашанцавала, што папярэдзілі аб будучай расправе, і мы своечасова ўцяклі...».

— Нават гэтыя невялікія фрагменты сведчанняў датычна асобна ўзятых вёсак гавораць пра маштаб трагедыі і размах генацыду на нашай зямлі, — адзначае Алена Гардзейка. — Пінская міжраённая пракуратура правяла шэраг мерапрыемстваў, арганізавала тэматычныя выставы, якія ўжо наведвалі сотні школьнікаў. На выставах прадстаўлены матэрыялы ў тым ліку аб трагедыі вёсак Любель-Поль, Праходы, Семенча, іншых населеных пунктаў раёна.

аднаўленні гісторыі сваёй вёскі, хадзілі па дварах, запісвалі расповеды відавочцаў (тады яшчэ жылі сведкі страшнай трагедыі). Паступова з іх успамінаў, якія беражліва захоўваюцца ў сельскай бібліятэцы, вымалёўвалася страшная гісторыя карных аперацый. Асабліва крывавай аказалася першая справа, бо людзі яшчэ не ведалі, не верылі, што так бывае, каб ні ў чым не павінных вяскоўцаў бялітасна знішчалі. Засталіся ўспаміны Марыі Малышкі. Вось што яна расказвала:

«Мне было 24 гады. Дома знаходзіліся я, муж, трохгадовая дачка Ганначка і сыноч, якому споўнілася чатыры месяцы. У хату зайшлі немцы, загадалі мне ўзяць лапату, сякеру і ісці ў вёску. Мужа не чапалі, бо ён і дачка ляжалі хворыя. Я ўзяла прылады, малага сына на рукі і пайшла з немцамі. Па дарозе спрабавала адпрасіцца, казала, што цяжарная, што дома засталася малая, што муж хворы на тыф. Але мяне ніхто не слухаў. З іншымі сагналі на цэнтр вёскі. Людзей сталі сартаваць. Хто маладзейшы і на выгляд здаравейшы, адводзілі ўбок для адпраўкі ў Германію, старых і дзяцей — у другі бок. Мы зразумелі, што нас, хто застаўся, расстраляюць. Відаць, так і здарылася б, але хутка падышлі танкі, з іх вылезлі мадзьяры. Іх афіцэр стаў пра нешта гаварыць з немцамі. Адзін наш аднавясковец, што разумее па-нямецку, сказаў, што мадзьяры дамовіліся, каб нас адпусцілі. І нас сапраўды адпусцілі.

Тым, каго вызначылі для адпраўкі ў Германію, казалі ісці па хатах. Але многія дамы да таго часу гарэлі. Калі я падышла да сваёй хаты, убачыла, як яна дагарала. Разам з домам згарэлі мае муж з дачкой. Я сабрала іх костачкі ў скрынку і пахавала на могільках. Але на гэтым мае беды не скончыліся: хутка памёр і малы сыноч, а потым, напакутаваўшыся,

захоўваецца ў раённым краязнаўчым музеі: «28.04.1944 з гарнізона Малькавічы немцы ў колькасці 80 чалавек спалілі вёску Задуб'е, забралі скаціну».

Землякі ўшанавалі памяць ахвяр вайны. У 1967 годзе на месцы аднаго са спаленых дамоў паставілі абеліск. А месяц таму побач з абеліскам адкрыты новы памятны знак у памяць аб той трагічнай падзеі. Помнік зрабілі ў выглядзе кута абгарэлай хаты і ўстаноўленага побач крыжа. На тым зрубе замацавана мемарыяльная табліца са звесткамі пра трагедыю і словамі: «Жыві і памятай! Беражы мір на зямлі!». Побач паставілі інфармацыйную табліцу з QR-кодам.

На мітыngu падчас адкрыцця помніка старшыня Ганцавіцкага райвыканкама Уладзімір БЯЛОЎ адзначыў, што ў Год гістарычнай памяці ўдзяляецца асабліва ўвага захаванню праўды аб падзеях мінулай вайны:

— Кожнаму новаму пакаленню мы будзем перадаваць памяць не толькі пра гераізм і самаадданасць нашых продкаў у справе абароны Радзімы, але і пра боль ахвяр, якая зрабіла наш народ больш моцным, навучыла берагчы мір і спакой. Гэты памятны знак будзе свайго роду пасланнем з мінулага ў сучаснае і будучае, каб жылі і помнілі.

У гады вайны загінуў кожны чацвёрты жыхар Ганцавіцкага раёна. Фактычна няма ніводнага населенага пункта, які б так ці інакш не пацярпеў ад рук захопнікаў. Мяркуюцца, што памятныя знакі накштат таго, што адкрылі ў Задуб'і, з'явіцца ва ўсіх спаленых вёсках, паведаміў старшыня.

Пасля жалобнага мітыngu яго ўдзельнікі пасадзілі алею памяці.

Святлана ЯСКЕВІЧ
Фота дадзена аддзелам ідэалогіі і па справах моладзі Пінскага райвыканкама, Пінскай міжраённай пракуратурай і БелТА.